

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Кін Олени Миколаївни
«Система формування національної самосвідомості студентської молоді в
процесі громадської діяльності»,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Національна належність є важливим фактором розвитку всього суспільства загалом та його окремих членів, бо вона забезпечує зміцнення національної єдності й консолідації українського народу довкола спільних етнічних цінностей і загальнодержавних інтересів, формування у громадян стійких переконань про важливість національної ідеї, необхідність збереження незалежності й територіальної цілісності Української держави. Усвідомлення людиною своєї приналежності до певного етносу відображається в такому особистісному феномені, як національна самосвідомість.

Важливо підкреслити, що сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується посиленням значущості національних факторів у життєдіяльності його членів, актуалізацією для кожного з них питання національної ідентичності. У свою чергу, це значно загострює проблему формування національної самосвідомості студентської молоді, бо цей особистісний феномен не є природженою властивістю людини. Дійсно, національна самосвідомість формується тільки в процесі активної взаємодії особистості з іншими представниками національної спільноти, у процесі опанування культурних досягнень та цінностей власного народу, спонукаючи молоду людину прикладати активні зусилля заради щасливого майбутнього свого народу та процвітання рідної країни, сприяти духовному розвитку нації, збереженню її самобутності в соціокультурному континуумі. Отже, формування національної самосвідомості студентської молоді набуло сьогодні статус однієї з першочергових нагальних проблем сучасної педагогічної теорії та практики.

Актуальність проблематики дисертації підтверджується також її зв'язком з науковою діяльністю Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за темою: «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК № 1-200199U004104).

Варто відзначити, що в дисертації чітко визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, причому всі складники обраного наукового апарату повністю корелюють між собою. Представлена дисертаційна робота виконана на належному методологічному та теоретичному рівнях і характеризується інформаційною насиченістю, оригінальністю обраних авторкою шляхів досягнення сформульованої мети та вирішення поставлених завдань дослідження. Зокрема, у дисертаційній роботі авторка поставила за мету науково обґрунтувати теоретичні і методичні засади системи формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності та експериментально перевірити цю систему. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави констатувати, що авторці вдалося виконати поставлену мету й вирішити всі поставлені завдання.

Сформульовані О. М. Кін теоретичні положення, висновки та рекомендації базуються на сучасних педагогічних теоріях, наукових працях провідних зарубіжних і вітчизняних фахівців з окресленої проблеми та підтверджуються практичним досвідом роботи. Достовірність отриманих результатів наукового пошуку забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень концепції дослідження, ретельним опрацюванням авторкою широкого масиву наукових джерел, застосуванням комплексу сучасних методів, широкою апробацією сформульованих теоретичних положень та висновків.

Слід відзначити, що провідна ідея дослідження полягає у визначенні необхідності формування в студентської молоді національної самосвідомості, що забезпечує ідентифікацію суб'єктом своєї причетності до національної спільноти, усвідомлення себе як носія відповідної національної ментальності,

культури, світогляду, національних властивостей та рис характеру, прибічником відповідних моделей поведінки. Позитивної оцінки також заслуговує визначення дієвим засобом формування національної самосвідомості студентської молоді спеціально організовану громадську діяльність, що актуалізує ціннісне ставлення особи до інших людей та забезпечує усвідомлення молодими людьми власної відповідальності за подальшу долю нації та держави.

Не викликає сумніву наукова новизна отриманих результатів дослідження, що засвідчується наявністю вагомих наукових здобутків дисертантки. Зокрема, нею вперше розроблено й теоретично обґрунтовано педагогічну систему формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності, яка включає такі блоки: цільовий (мета реалізації системи й відповідні завдання); концептуально-методологічний (концепція дослідження, науково-методологічні підходи до його проведення, принципи формування національної самосвідомості); змістовно-діяльнісний (структурні компоненти національної самосвідомості, етапи й педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів у процесі громадської діяльності, відповідний педагогічний інструментарій: засоби та форми організації цього процесу); діагностично-результативний (критерії, показники, рівні сформованості національної самосвідомості студентів, діагностичні методи й методики, очікуваний результат реалізації системи).

Крім того, О. М. Кін цілісно досліджено й розв'язано на методологічному рівні проблему формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності; сформульовано авторську концепцію дослідження; теоретично обґрунтовано методологічні засади дослідження цієї проблеми; визначено суть, структуру та зміст національної самосвідомості студентської молоді; розкрито сенс і педагогічний потенціал громадської діяльності, проаналізовано її види, засоби, основні напрями та форми організації як засобу формування національної самосвідомості студентів; висвітлено генезу ідеї формування національної самосвідомості особистості;

визначено рівні сформованості національної самосвідомості особистості студентського віку; розроблено організаційно-методичне забезпечення реалізації системи формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в доведенні сформульованих теоретичних положень і висновків дослідження до конкретних рекомендацій щодо формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності, які представлено в одноосібних монографіях «Громадська діяльність студентської молоді вищих навчальних закладів України XX століття: історія становлення та розвитку» і «Формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності: історія, теорія, практика», статтях у колективних вітчизняних і зарубіжних монографіях «Educational Studios: Theory and Practice» (Prague, Vienna, 2018), «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті» (Харків, 2019), «Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School» (Prague, 2020); у двох збірках методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня для самостійної роботи та семінарсько-практичних занять, трьох збірках методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів з питань проходження безперервної виробничої (педагогічної) практики, трьох збірках методичних рекомендацій для кураторів, викладачів з організації виховної роботи зі здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів.

Структура роботи є традиційною для докторської дисертації. Її структурними компонентами є вступ, п'ять розділів, висновки і списки використаних джерел до кожного розділу, загальні висновки та додатки.

Зокрема, у вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, указано її зв'язок із науковою програмою, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, схарактеризовано концепцію дослідження, розкрито його теоретико-

методологічну основу, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, визначено особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію і впровадження основних положень та висновків дослідження, зазначено публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Формування національної самосвідомості студентської молоді як предмет науково-педагогічних розвідок» висвітлено теоретичні аспекти генези ідеї формування національної самосвідомості особистості. Зокрема, ретельне вивчення історичної, філософської, культурологічної, педагогічної літератури дозволило дисертантці простежити складний процес історії розвитку ідеї про необхідність формування національної самосвідомості представників українського народу на основі врахування його національних традицій, цінностей та культури.

У вказаному розділі також на основі аналізу різних тлумачень вченими провідних дефініцій дослідження визначено суть поняття «національна самосвідомість» як процесу й результату осмислення її представниками своєї приналежності до певної нації, усвідомлення власної національної ідентичності в системі національних зв'язків та міжнаціональних відносин, прояв стійкої дієвої позиції по відношенню до своєї нації, а також готовність прикладати активні зусилля задля її подальшого успішного розвитку. Крім того, авторкою визначено структуру національної самосвідомості, яка об'єднує такі компоненти: мотиваційно-цільовий, інтелектуально-когнітивний, емоційний, аксіологічний, дієво-операційний, особистісний.

У другому розділі «Формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності як педагогічна проблема» розкрито сенс та педагогічний потенціал громадської діяльності, визначено особливості, основні види, напрями та форми її організації як засобу формування національної самосвідомості студентів. Зокрема, під громадською діяльністю дослідниця розуміє добровільну, безоплатну й безкорисливу активність людей, спрямовану на вирішення актуальних соціальних проблем та забезпечення благоустрою навколишнього середовища. Дисертанткою також

розкрито можливості громадської діяльності як засобу формування національної самосвідомості студентів. Заслугує позитивної оцінки також чітке виокремлення напрямів громадської діяльності, що забезпечують успішне формування зазначеного інтегральної особистісної якості.

У третьому розділі «Методологія дослідження проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності» дисертанткою визначено науково-методологічну базу дослідження, основу якої складають системний, синергетичний, культурологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, партисипативний підходи. У роботі представлено особливості використання кожного із них у відповідності до мети та завдань дослідження.

Четвертий розділі «Система формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності» присвячено презентації авторської системи формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності.

У цьому розділі дисертаційної роботи О. М. Кін визначила загальні основи проектування цієї системи, обґрунтувала та схарактеризувала її структурні блоки. Зокрема, у роботі представлено:

- цільовий блок, який містить мету та завдання означеної системи;
- концептуально-методологічний блок, який відображає авторську концепцію формування національної самосвідомості, науково-методологічні підходи дослідження, а також принципи реалізації процесу формування національної самосвідомості студентів вищої школи;
- змістовно-діяльнісний блок, який об'єднує у собі структурні компоненти національної самосвідомості та етапи його формування, відповідний педагогічний інструментарій, а також виявлені педагогічні умови забезпечення ефективності цього процесу;
- діагностично-результативний блок, який охоплює критерії та показники, рівні сформованості, методи діагностики й діагностичні методики, а також очікуваний результат реалізації розробленої системи.

У п'ятому розділі «Експериментальна перевірка ефективності системи формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності» проаналізовано організацію та проведення педагогічного експерименту, представлено аналіз і узагальнення його результатів.

Під час формувального етапу експерименту відбувалося цілеспрямоване формування національної самосвідомості студентів експериментальних груп шляхом упровадження розробленої педагогічної системи. У цьому плані заслуговують на позитивну оцінку чітко визначені форми й методи роботи, які застосовувалися на кожному етапі реалізації зазначеного процесу й, зокрема, кожної з виділених педагогічних умов. Серед них можна відзначити такі: організація та проведення національних та державних свят, етнічних та фольклорно-етнографічних фестивалів, виставок, челенджів, «круглів столів», конкурсів, брейнстормінгів, майстер-класів, квестів тощо. Причому особливе місце в громадській роботі студентів відводилося шефській та волонтерській діяльності.

Отримані за результатами експериментальної роботи дані та їх порівняння свідчать про ефективність запропонованої системи. Повноту уявлень про перебіг, зміст та результати експерименту забезпечують створені авторкою таблиці, розташовані на сторінках дисертації.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням та засвідчують успішне їх виконання. Представлені та обґрунтовані в дисертації «Система формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності» положення, спрямовані на вирішення актуальних завдань сучасної педагогічної науки. Апробація результатів дослідження підтверджується участю дисертантки в науково-практичних конференціях різного рівня.

Основні результати дослідження відображено в 54 наукових працях. Серед них: 2 одноосібні монографії, 3 статті в колективних монографіях (2 з яких англійською мовою опубліковані в країнах ЄС); 25 статей у наукових

фахових виданнях України; 8 навчально-методичних посібників. У тексті автореферату повністю відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження, зміст автореферату та основні положення дисертації О. М. Кін є ідентичними.

Позитивно оцінюючи в цілому наукове і практичне значення отриманих О. М. Кін результатів дослідження, вважаємо доцільним висловити такі зауваження й побажання:

1. У контексті євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні, доцільно було б ввести до методологічного концепту основні положення, які криються у зарубіжних науково-практичних джерелах з порушеної проблеми, що дозволило творчо використовувати їх у дослідженні.

2. Дисертаційна робота виграла б, якщо теоретичний аналіз проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності доповнити висвітленням сучасних чинників, що заважають реалізації цього процесу.

3. Очевидно, що специфіка національного виховання студентської молоді в різні історичні часи зумовлена наявними на той час реаліями українського суспільства. Тому вважаємо, що під час проектування системи формування національної самосвідомості майбутніх фахівців варто було більше уваги приділити аналізу присвячених цій проблемі дисертаційних робіт, захищених в останні роки.

4. У підрозділі 5 зазначається, що в експериментальній групі Е1 проводилася додаткова робота на аудиторних заняттях і під час здійснення студентами позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на формування в них національної самосвідомості. Вважаю, що цю роботу треба було доповнити викладанням відповідного спецкурсу з окресленої проблеми.

5. Під час аналізу процесу формування національної самосвідомості студентів, що відбувався в межах проведення експерименту, в основному тексті дисертації наведено опис тренінгу «Ефективна комунікація», який є достатньо громіздкий за обсягом. Варто було цей матеріал перенести в додатки.

6. Дослідження набуло б ще більшої практичної цінності, якби авторка представила в додатках методичні рекомендації, які дозволили б узагальнити її практичні доробки.

Загальний висновок

На підставі вищевикладеного можна підсумувати, що представлена дисертація є цілісним, самостійним, завершеним дослідженням, яке має належну наукову новизну та практичну значущість і характеризується повною відповідністю паспорту спеціальності. Дисертація відповідає пунктам 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її автор Кін Олена Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти
і соціальної роботи,
проректор з наукової роботи
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Л. Ю. Москальова

доктор біологічних наук, професор,
ректор Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

А. М. Солоненко

